

เหตุการณ์ทางคานประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารโบราณเรื่องพื้นเวียงเป็นบันทึกเรื่องราวทางคานประวัติศาสตร์ของภูมิภาคอีสาน ในช่วงระยะเวลาไม่ยาวนานนัก แต่มีเหตุการณ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่หลายกรณี กล่าวคือ เริ่มตอนตอนกรณีกบฏ อ้ายสาเกียดโง้ง เข้ายึดเมืองนครจำปาศักดิ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๐ รัชสมัย ร. ๒ กรณีพิพาทระหว่าง เจ้าเมืองขุขันธ์กับท้าวกิ่งขลา ทั้งสองกรณีกล่าวไว้ไม่มากนัก แต่ในเรื่องเอกสารพื้นเวียงได้เน้นให้เห็นว่ากรณีทั้งสองนี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่เจ้าอนุวงศ์ไม่พอใจเจ้าเมืองโคราชและกรีธาทัพมายึดเมือง

ประชุมพงศาวดารภาค ๔ (หน้า ๔๑-๔๔) กล่าวว่า "จุลศักราช ๑๑๗๕ (พ.ศ. ๒๓๒๐) พระภิกษุอลิศรชื้อสาอชู่ เข้ายึดเมืองโคราชได้แสดงตนเป็นผู้วิเศษ ผู้คนในละแวกนั้นส่วนใหญ่เป็นข้าหลวงเชื้อ มากมาย อ้ายสาเกียดโง้งมีใจกำเริบคิดกบฏเป็นขบวนทัพเที่ยวตีหัวเมืองใหญ่ผู้น้อยในเขตจำปาศักดิ์ ฝ่าย เจ้านครจำปาศักดิ์ (หนานอຍ) เกรงกลัวอพยพครอบครัวหนีเข้าป่าไป อ้ายสาเกียดโง้งเข้าเมืองโคราชเมื่อ วัน ๒ ๓ ค่ำ ปีเถาะ เอกศก จุลศักราช ๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๒๖) เข้าเก็บสมบัติแล้วเผาเมือง เวลานั้นเจ้านครราชสีมาทองอิน (คงจะมีตำแหน่งยกบัตรเมืองโคราช-ผู้วิจัย) กำลังเที่ยวปราบพวกราชเสม็ด กันชา ข้าปะไรนปะไรต่าง อยู่ที่เมืองโขง จึงมีบอกลงมากกรุงเทพฯ พระยานครราชสีมา พระศรีอัครราช พระโพสธาราชเมืองโขงไปปราบ อ้ายสาเกียดโง้งแตกหนีไปอยู่เขายาปู เมืองอัตปือ ทางกรุงเทพฯ ให้ พระยามหาอำมาตย์ (ป้อม) พระศรีสาแดงคุมทัพไปปราบหาได้ตัวอ้ายสาไม่ และคุมตัวเจ้านครจำปาศักดิ์ ลงมากกรุงเทพฯ แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าอนุวงศ์ไปปราบ กองเจ้าราชบุตร (โย) จับตัวอ้ายสาได้ โปรด เกล้าฯ ให้เจ้าราชบุตร (โย) บุตรเจ้าอนุวงศ์ครองเมืองนครจำปาศักดิ์ เมื่อจุลศักราช ๑๑๘๓ (พ.ศ. ๒๓๒๘)

๒ ๒ หมายเหตุนครราชสีมาบันทึกไว้ว่า "ปีจอศักราช ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๒๘) พระยาไกร สงครามเจ้าเมืองขุขันธ์วิวาทกับหลวงปลัดคนองชาย จนเกิดการรบพุ่งกันอีกเดริกความทราบถึงกรุงเทพฯ โปรดเกล้าฯ ให้พระยานครราชสีมา ยกไปปราบจัดแจงเมืองขุขันธ์ให้สงบโดยควน พระยานครราชสีมา ครอบงำกับพระยาไกรสงคราม เพราะพระยาไกรสงครามระดมพลต่อสู้กับทัพเมืองโคราช ขณะที่ยังคิด ทัพการรบอยู่นั้น ทัพเจ้าอนุวงศ์ก็เข้าเมืองโคราช" (กรมศิลปากร, จดหมายเหตุเมืองนครราชสีมา โรงพิมพ์สุวรรณภูมิ, ๒๕๒๐ หน้า ๓๔)

ส่วนกรณีเจ้าอนุวงศ์นั้น เอกสารเรื่องพื้นเวียงได้บันทึกไว้โดยพิสดาร และมีใจความชกแย้งกับพงศาวดารไทยอยู่หลายตอน เช่น สาเหตุของการที่เจ้าอนุวงศ์ก่อการกบฏ ส่วนกรณีท้าวสุรนารีในเอกสารเรื่องพื้นเวียงไม่ได้กล่าวถึง ตอนปลายของเรื่องกล่าวถึงสงครามระหว่าง ไทย-ญวนในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง (ประเทศลาว)

ในการที่จะวิเคราะห์เอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้จำเป็นต้องมีความเข้าใจพื้นฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้ส่วนรวมกัน จึงจำเป็นต้องกล่าวถึงภูมิหลังทางด้านประวัติศาสตร์ของภูมิภาคนี้ส่วนและอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) โดยสังเขปดังต่อไปนี้

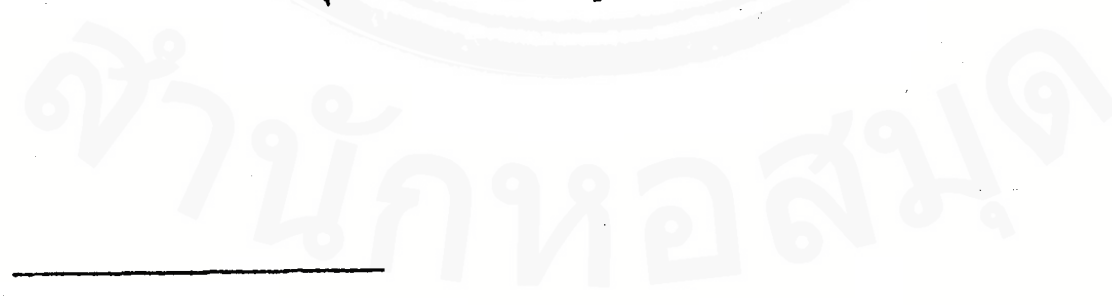
ประชุมพงศาวดารภาค ๔ กล่าวว่า (สรุป) เจ้าอนุวงศ์เห็นว่าตั้งแต่เมืองจำปาศักดิ์ถึงเวียงจันทน์อยู่ในอำนาจ ก็มีใจกำเริบคิดขบถต่อกรุง เพทฯ เมื่อปีจออัฐศกจุลศักราช ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๓๒๕) มีข่าวว่าไทยวิวาทกับอังกฤษไปถึงเมืองเวียงจันทน์ เจ้าอนุวงศ์เห็นเป็นโอกาสก่อกบฏ สั่งให้เจ้านครจำปาศักดิ์เข้ายึดหัวเมือง (มณฑลอุบลตา) ทางตะวันออกทางหนึ่ง ให้เจ้าอุปราชนิสสะฎนองคุมกองทัพยึดหัวเมือง (มณฑลร้อยเอ็ด) ทางตะวันออกเฉียงเหนือทางหนึ่ง ส่วนเจ้าอนุวงศ์เองเกณฑ์ทัพเมืองเวียงจันทน์ให้เจ้านครวงศ์เงาญบุตรคนหนึ่ง เป็นกองหน้า เจ้าอนุวงศ์เป็นทัพหลวงเข้ายึดเมืองนครราชสีมา เจ้านครวงศ์ยกทัพหลวงเข้ามาถึงเมืองสระบุรี เสด็จเวลานั้นเจ้าเมืองนครราชสีมากับพระยาปลัดออกไปจัดราชการเมืองชูนันท์ การที่เจ้าอนุวงศ์เดินทัพผ่านมาย้ายค่าย เพราะบอกกับหัวเมืองรายทางว่ามีฤทธิชัยขึ้นไปจากกรุงเทพฯ ว่าอังกฤษยกทัพมาตีกรุงเทพฯ ฝ่ายกรุงเทพฯ ทราบเรื่องกบฏจึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมพระราชวังบวรเป็นทัพหลวงยกขึ้นไปเมื่อวันเสาร์ เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๒๕ เจ้านครวงศ์ถอยทัพหนีไม่ต่อสู้ เจ้าอนุวงศ์ให้กวาดท่อนชาวเมืองนครราชสีมาไปยังเวียงจันทน์ ครั้งนั้นคุณหญิงโมภรรยาพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา ถูกกวาดท่อนไปกับครัวด้วย เมื่อถึงทุ่งสัมฤทธิ์มีพวกครัวรวมกันมากกว่าพวกควบคุม จึงคิดการเข้าแย่งศาสตราวุธของข้าศึกต่อสู้ฆ่าฟันพวกเวียงจันทน์ที่ควบคุมล้มตายแตกพ่ายไป แล้วพวกครัวก็ตั้งมั่นอยู่ที่ทุ่งสัมฤทธิ์ พวกราษฎรที่หนีเข้าป่าก็กลับมารวมกันที่ค่ายทุ่งสัมฤทธิ์ พระยาปลัดตามไปทันที่ทุ่งสัมฤทธิ์ ครั้นเจ้าอนุวงศ์ได้ส่งทัพมาปราบกบฏพวกครัวก็แตกกลับไปอีก ครั้นเมื่ทราบข่าวว่ากองทัพกรุงเทพฯ ยกขึ้นไปก็รีบเลิกทัพกลับไปเมืองเวียงจันทน์. คุรายละเอียดเพิ่มเติมใน ราชบัณฑิตสภา, ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทน์, (กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473)

๑. ความเป็นมาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามประวัติศาสตร์

จากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ไทยพบว่าในสมัยกรุงสุโขทัยไม่ไกลกว่าถึงดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเลย จึงทำให้ไม่ทราบว่ดินแดนเหล่านี้อยู่ในความปกครองของอาณาจักรใด หรือปกครองกันเองเป็นอิสระ แต่อาณาจักรสุโขทัยรู้จักดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงได้ดี และตามที่กล่าวไว้ในศิลาจารึกหลักที่ ๑ นั้น ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสุโขทัยด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับไม่ไกลกว่าถึงทั้ง ๆ ที่อาณาเขตของเมืองสุโขทัยกว้างใหญ่ไพศาลมาก ทางใต้จดแหลมมลายู (เพชรบุรี นครศรีธรรมราชฝั่งสมุทรเป็นที่แล้ว) ดังปรากฏในหลักศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงว่า

"...มีเมืองกว้างขวางหลาย ปราบเมืองตะวันออกเฉียงออกจรดหลวงสองแคว ลุ่มบาจายสคาเท่าฝั่งของ เิงเวียงจัน เวียงคำ เป็นที่แล้ว เมืองหัวฉอนออกคนที่พระบางแพรกดสุพรรณภูมิ ราชบุรี เพชรบุรี ศรีธรรมราช ฝั่งสมุทรเป็นที่แล้ว เมืองตะวันออกเมืองฉก เมืองหงสาวดีสมุทรหาเป็นแดน เมืองทิมอนรอกเมืองแพร์ เมืองน่าน เมือง... เมืองพลัว พนฝั่งของ เมืองชวาเป็นที่แล้ว...."

จากการวิเคราะห์ดินแดนของอาณาจักรสุโขทัยแล้ว ทำให้เข้าใจได้ว่าอำนาจของสุโขทัยยังไปไม่ถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง ๆ ที่ระยะทางไม่ไกลกว่าดินแดนทางภาคใต้ ฉะนั้นจึงไม่อาจสรุปได้ว่าดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเป็นรัฐอิสระหรือยังขึ้นอยู่กับขอม ในระยะสมัยเดียวกันนี้อำนาจของขอมก็อ่อนกำลังลง ฉะนั้นจึงน่าจะเข้าใจว่าประวัติศาสตร์ของดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือในระยะสมัยพ่อขุนรามคำแหงยังมีคมนอนอยู่

กรมศิลปากร, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ ๑ (กรุงเทพฯ ร.พ.คุรุสภา ลาดพร้าว พ.ศ.

ครั้นเมื่อสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยครองกรุงสุโขทัย พบว่าไค้กล่าวถึงดินแดนทางลุ่มแม่น้ำโขง และยอมรับว่าเป็นอาณาจักรแล้ว ซึ่งต่อมาเรารู้จักกันในนาม อาณาจักรลานช้าง ดังปรากฏในศิลาจารึก เขาสุมนกูฏ ไค้กล่าวถึงอาณาเขตของกรุงสุโขทัยสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ว่า

".... เมือง เห็นอนันตดิแดนเจ้าพระยาผากองเจ้าเมืองน่านเมืองพลัว.... เมืองไค้ น่านนดิแดนเจ้าพระยา... หาส... ผู้นอง เมือง ตะวันออก.... เจริญแดนพระญาท้าวฟ้า งอม...."

จากความรู้ในศิลาจารึกนี้แสดงให้เห็นชัดว่าอาณาจักรสุโขทัยยอมรับว่าดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงคือ ดินแดนของพระยาฟ้างอม (ฟ้างุม) เป็นเอกราช มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่นแล้ว ไม่ไค้ขึ้นต่อกรุงสุโขทัยหรือเป็นอาณาเขตของสุโขทัยเหมือนสมัยพ่อขุนรามคำแหง ประวัติศาสตร์อาณาจักรลานช้างน่าจะมีความน่าสนใจอย่างยิ่งสรุปไม่ไค้ว่ามีความมั่นคงเพียงไร เพราะเหตุที่เราไม่พบหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์กล่าวถึง ดินแดนเหล่านี้ นอกจากตำนาน นิทาน เท่านั้น ซึ่งไม่สามารถที่จะสืบเอาข้อเท็จจริงจากตำนาน นิทานเหล่านั้นไค้มากนัก ฉะนั้นประวัติศาสตร์ความเป็นมาของคนไทยลุ่มแม่น้ำโขงน่าจะมีความน่าสนใจในสมัยฟ้างุมนี้เอง และนักประวัติศาสตร์อื่น ๆ ก็เชื่อว่าเช่นนั้น จอห์น เอฟ เคตต์ ไค้เขียนไว้ว่า

"ลาวนั้นเป็นพวกเดียวกับพวกเขียงใหม่เขียงราย ที่อยู่ทางทิศตะวันตก ริมฝั่งเหนือของประเทศไทย และมีชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งมีเชื้อชาติต่างออกไปชว้างกันเวียงคานมไว้ พวกลาวไค้ตั้งอาณาจักรที่มั่นคงขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๘๕๖ เจ้าฟ้างวม (งุม) ไค้ฉวยโอกาสที่สุโขทัยอ่อนกำลังลง และกรุงศรีอยุธยาอยู่ห่างไกล ประจวบกับเวียงคานมนั้น ถูกจีนราชวงศ์หมิงรุกราน และอาณาจักรลานช้างนี้ไค้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดสมัยพระเจ้าสามแสนไทย (พ.ศ. ๑๘๑๖ - ๑๘๕๕)"

^๕ กรมศิลปากร, เรื่องเดิม หน้า ๑๑๘

^๖ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ คร. และคณะ (แปล) ไทย พม่า ลาวและกัมพูชา (กรุงเทพฯ

จากหลักฐานพงศาวดารลานช้าง ไต่กล่าวไว้ถึงดินแดนอาณาจักรลานช้างสมัยพระเจ้าสามแสนไทย (พ.ศ. ๑๙๑๖ - ๑๙๕๕) นั้นกว้างใหญ่ไพศาลมาก กล่าวคือเข้ามาถึงดินแดนที่ราบสูงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ฉะนั้นประชากรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ก็ตกอยู่ในอำนาจของอาณาจักรลานช้าง แต่จากการศึกษาพงศาวดารแล้วก็ยังไม่ได้ให้ความกระจ่างมากนักเกี่ยวกับการตั้ง เมืองในดินแดนตอนในของที่ราบสูงโคราช แต่ไต่กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงอยู่บ้าง

ในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น และตอนกลางนั้น ดินแดนตอนในของภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังไม่วางเรื่องราวที่ละเอียดมากนัก แต่พอทราบได้ว่าคงหลุดพ้นจากอำนาจของขอมแล้ว เพราะเหตุว่าอำนาจของกรุงศรีอยุธยาในช่วงนี้สามารถขับไล่ขอมไปจากนครหลวง แสดงว่าขอมเสื่อมโทรมลงอย่างมาก สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพได้เขียนไว้ว่า

"...สมเด็จพระเจ้าอู่ทองจึงให้ยกทัพไปตีกรุงขอมในสมัยนั้น ขอมเสื่อมอำนาจลงมากแล้ว กองทัพกรุงศรีอยุธยาได้กรุงขอมจึงได้หัวเมืองของขอมทางแผ่นดินสูง คือ มณฑลนครราชสีมา เป็นต้น... แต่ในสมัยนั้นพลเมืองทางมณฑลนครราชสีมา เห็นจะเป็นขอมอยู่โดยมากทั้งกรุงขอม (กรุงกัมพูชาทุกวันนี้) ก็ยังไม่ยอมอ่อนน้อมอย่างราบคาบทีเดียว ในรัชกาลต่อๆ มา กองทัพไทยต้องยกไปตีอีกหลายครั้ง การที่ไทยปกครองหัวเมืองคอนแผ่นดินสูงนั้น เห็นจะรักษาเพียงเมืองโคราช (ที่ตำบลสูงเนิน) เท่านั้น ในหนังสือพงศาวดารจึงไม่มีเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนครราชสีมาจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์"

พงศาวดารลาว ฉบับกะชวงสี่กษัตริย์ ไต่กล่าวไว้ถึงดินแดนอาณาจักรลานช้างสมัยพระเจ้าสามแสนไทย (พ.ศ. ๑๙๑๖ - ๑๙๕๕) นั้นกว้างใหญ่ไพศาลมาก กล่าวคือเข้ามาถึงดินแดนที่ราบสูงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ฉะนั้นประชากรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้ก็ตกอยู่ในอำนาจของอาณาจักรลานช้าง แต่จากการศึกษาพงศาวดารแล้วก็ยังไม่ได้ให้ความกระจ่างมากนักเกี่ยวกับการตั้ง เมืองในดินแดนตอนในของที่ราบสูงโคราช แต่ไต่กล่าวถึงเมืองต่าง ๆ ในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงอยู่บ้าง

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, "เมืองนครราชสีมา" เรื่องเที่ยวชมทางรถไฟ (กรุงเทพฯ ร.พ. ประจักษ์วิทยา พ.ศ. ๒๕๑๑) หน้า ๘ - ๙

แต่อย่างไรก็ตามเริ่มตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์เป็นต้นมา ประวัติศาสตร์ไทยก็เริ่มเข้ามาเกี่ยวข้องกับและมีบทบาทในดินแดนภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นทวีคูณ ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรี เจ้านายลาวไม่พอใจกันและได้มีการอพยพครอบครัวเข้ามาตั้งอยู่ในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กล่าวคือ พระวอพระตาได้อพยพครอบครัวมาตั้งอยู่ที่เมืองอุบลฯ และขออยู่ในอำนาจของกรุงธนบุรี "พระเจ้าเวียงจันทน์ญัสนารบิงอาจไทกองทัพนครรุกเข้ามาในเขตไทยจับพระวอมาเสีย พระเจ้ากรุงธนบุรีให้กองทัพไทยไปปราบกรุงศรีสัตนาคนหุต" ในครั้งนั้นเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพ และในครั้งนี้ได้ัญเชิญพระแก้วมรกต พระบางลงมาด้วย

ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ดินแดนส่วนนี้ได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษจากราชธานี เริ่มตั้งแต่ สมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นมา และดูเหมือนว่าหัวเมืองต่าง ๆ ใกล้เคียงจะปรากฏว่ามีความสำคัญมากขึ้น ดังที่สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพได้เขียนไว้ว่า

"..ในสมัยรัชกาลที่ ๑ มีพระราชประสงค์จะตั้งหัวเมืองชั้นนอกให้เป็นกำลังของเมืองนครราชสีมา อยู่ในระหว่างประเทศราชเวียงจันทน์และนครจำปาศักดิ์ จึงโปรดฯ ให้เกลี้ยกล่อมพวกพระยาในท้องที่ให้ไปตั้งภูมิลำเนาตามที่สมควรจะบำรุงให้เกิดประโยชน์ได้ ใครพาสมัครพรรคพวกไปตั้งอยู่เป็นหลักแหล่ง จนเป็นที่ประชุมชนเกิดขึ้น ๓ ที่ใด ก็โปรดฯ ให้ตั้งที่นั้นเป็นเมืองมีอาณาเขตการปกครอง และทรงตั้งผู้ที่เป็นหัวหน้าให้เป็นพระยาหรือเป็นพระที่เจ้าเมือง และทรงตั้งญาติวงศ์ซึ่งช่วยกันทำนุบำรุงท้องที่นั้นเป็นตำแหน่งอุปราชราชวงศ์ และราชบุตรตามทำเนียบยศที่นิยมกันในเมืองลาวแตกออกมา ให้เมืองเหล่านั้นส่งส่วยสิ่งของต่าง ๆ อันหาได้เมื่อนั้นมาใช้ราชการในกรุงเทพฯ เป็นหน้าที่....พวกราษฎรซึ่งหลบหนีไปอยู่ตามฝั่งของแม่น้ำโขง เมื่อครั้งไปตีเมืองเวียงจันทน์กลับคืนมาเป็นอันมาก"

สมเด็จพระยาคำรงราชานุภาพ, และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๒ (กรุงเทพฯ ร.พ. คุรุสภา ๒๕๐๘) หน้า ๒๘๘

๑๐ เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๘๕

ฉะนั้นในสมัยนี้ (ร.๑) หัวเมืองทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เกิดขึ้นหลายเมือง ราษฎรทางฝั่งซ้าย
แม่น้ำโขงที่อพยพเข้ามาในช่วงนี้มาตั้งภูมิลำเนา รวมอยู่กับพวกเกาบาง ทั้งเป็นเมืองใหม่บาง

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ "มีชาวเวียงจันทน์ชื่อท้าวแลไตพาครอบครัวพร้อม
ควยพรคพวกมาตั้งหลักแหล่งประกอบอาชีพอยู่ที่บ้านหนองน้ำขุ่น หนองอีจาน ภายหลังในจุลศักราช
๑๑๘๑ (พ.ศ. ๒๓๒๒) จึงย้ายมาอยู่บ้านสีลอง และย้ายอีกในที่สุคมาอยู่ที่บ้านหลวง และทรงโปรด
เกล้าฯ ให้ท้าวแล เป็นที่พระยาภักดีชุมพล เจ้าเมืองชัยภูมิ" แสดงว่าการตั้งหัวเมืองชั้นนอกในภูมิภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นเป็นวิเทโศบายของกรุงรัตนโกสินทร์ ทำให้ประชากรฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเข้า
มาตั้งภูมิลำเนาในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพิ่มขึ้น

๒. เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ล้านช้าง

การศึกษาเอกสารเรื่องพื้นเวียงนี้ ผู้วิจัยพยายามที่จะจำกัดขอบเขตให้อยู่ในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือของไทย เพราะไม่สามารถจะหาข้อมูลจากประเทศลาวได้มากนัก แต่เมื่อศึกษาจริง ๆ แล้ว
พบว่าภูมิภาคอีสานของไทยมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางด้านการเมืองและความเจริญทางการผลิตวัฒนธรรม
ตลอดจนประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้าง เกือบจะแยกไม่ออก กล่าวคือในภูมิภาคอีสานในสมัยอดีตได้
รับอิทธิพลทางการเมืองการปกครองของล้านช้าง ซึ่งมีอำนาจเหนือภูมิภาคอีสาน แม้แต่ศิลาจารึก
ส่วนมากจะกล่าวถึงพระนามของกษัตริย์ล้านช้างมากกว่าเจ้าครองนครในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

^{๑๑} อยู่ในเขตอำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมาปัจจุบัน

^{๑๒} ปัจจุบันเป็นจังหวัดชัยภูมิ เมืองชัยภูมิในทำเนียบเมืองสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์
นั้น เขาใจว่าอยู่ในละแวกเดียวกันไม่ห่างไปจากบ้านหลวงมากนัก

^{๑๓} เก็บ วิทยาคยพจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน (กรุงเทพฯ ร.พ.สมาคมสังคมนิยมศาสตร์ฯ

ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากษัตริย์ล้านช้างมีอำนาจ เห็นดินแดนภาคตะวันออกเฉียง เห็นบางยุคบางสมัย ฉะนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องลำดับเหตุการณ์ทางด้านการประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างโดยสรุป เพื่อความเข้าใจ อันดีร่วมกัน

ประวัติศาสตร์ล้านช้างอาจจะแบ่งตามอิทธิพลของการรับวัฒนธรรมและแรงกดดันทางการเมือง การเมือง น่าจะแบ่งได้ ๓ สมัยด้วยกัน คือ^{๑๔}

๒.๑ อาณาจักรล้านช้างสมัยต้น เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๘๘๖ สมัยพระเจ้าฟ้างุ้มรวบรวม อาณาจักรล้านช้าง เป็นปึกแผ่น จนถึง ปี พ.ศ. ๒๑๓๖ เริ่มรัชกาลพระเจ้าธรรมิกราช ในช่วงระยะเวลา ประมาณ ๒๕๐ ปี เป็นช่วงระยะเวลาที่ล้านช้างได้ขยายอำนาจทางการเมืองครอบคลุม ดินแดนลุ่มน้ำโขงและเริ่มรับวัฒนธรรมจากอาณาจักรล้านนา ภายหลังต่อมาในราวปี พ.ศ. ๒๑๑๔ เมื่อพม่ายึดครอง เมืองหลวงของล้านช้าง เป็นพัก ๆ และยึดครองอาณาจักรล้านนา เป็นระยะเวลา ประมาณ ๒๐๐ ปีเศษ (ราวปี พ.ศ. ๒๑๑๑ - ๒๓๑๕) ซึ่งมีเหตุการณ์ทางการเมืองประวัติศาสตร์ที่สำคัญ ตามลำดับที่กล่าวถึงดังนี้ (จะกล่าวเฉพาะเหตุการณ์สำคัญ ๆ เป็นเกณฑ์)

- พ.ศ. ๑๘๘๖ เริ่มรัชกาลพระเจ้าฟ้างุ้ม และไ้รวบรวมอาณาจักรล้านช้างเป็น ปึกแผ่น

- พ.ศ. ๑๘๑๖ พระยาสามแสนไทยโอรสพระเจ้าฟ้างุ้มครองราชย์สืบต่อมา ขยาย อาณาเขตกว้างใหญ่ไพศาลมาก และในพงศาวดารลาวกล่าวไว้โดยขยายอาณาเขต มาถึงที่ราบสูงโคราชด้วย

- พ.ศ. ๑๘๕๕ - ๒๐๑๕ มีกษัตริย์ครองราชย์ ๓ พระองค์ เรียงตามลำดับดังนี้ ท้าวลานคำแดง พระไชยจักรพรรดิแผ่นดินแคว พระยาสุวรรณมัลลังก์ ไม่มี เหตุการณ์ใด ๆ ที่แสดงว่ามีบทบาทต่อดินแดนภาคอีสานของไทยทางการเมือง การปกครอง

^{๑๔} พ.อ. หลวงวิจิตรวาทการ, งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย (กรุงเทพฯ โรงพิมพ์หุทธศึกษา ๒๕๑๕) หน้า ๑๒๖ - ๑๒๓

^{๑๕} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ คร. และคณะ เรื่องเติม หน้า ๑๒

- พ.ศ. ๒๐๑๙ เริ่มรัชกาลพระยาล้านนาแสนไทย หรือราชแสนไทย โอรสพระยาสามแสนไทย ได้ครองราชย์สืบต่อมาหลังจากการมีเรื่องวุ่นวายในการสืบราชสมบัติซึ่งปรากฏอยู่แล้วในพงศาวดารลาว ในสมัยนี้ไม่มีเหตุการณ์อื่นที่น่ากล่าวถึงแต่จากการศึกษาเรื่องศิลาจารึกพบว่าได้มีการจารึกครั้งแรกในลานช้างคือจารึกฐานพระพุทธรูปที่วัด สีสะเกด เวียงจันทน์ ลงศักราช ๔๘๖ (พ.ศ. ๒๐๓๓) ปีกดเส็ด เป็นอักษรตัวธรรม
- พ.ศ. ๒๐๓๘ - ๒๐๕๕ ท้าวบุญ และพระเจ้าวิบูลราชขิบัติครองราชย์ระยะสั้น ๆ ไม่ปรากฏเหตุการณ์ที่น่าสนใจในสมัยท้าวธรรมพู แต่ในสมัยพระเจ้าวิบูลราชขิบัติมีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าพุทธศาสนา และมีการเขียนตำนานขุนบรมครั้งแรก^{๑๖} โดยพระมหาเทพหลวง และพระมหาบุญคุณสิทธิ^{๑๗}
- พ.ศ. ๒๐๕๕ เริ่มรัชสมัยพระเจ้าโพธิสาลราช สมัยนี้มีการฟื้นฟูพุทธศาสนาเป็นการใหญ่ และมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับอาณาจักรล้านนา แต่ได้พระราชบิดาของพระเมืองเกษเกล้าแห่งเมืองเชียงใหม่เป็นพระมเหสี และปรากฏอีกว่า ได้ส่งราชทูตไปขอพระไตรปิฎก ๒ คัมภีร์ พร้อมทั้งพระเทพมงคลเดชะจากเมืองเชียงใหม่เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๖๖^{๑๘} (ตรงกับรัชสมัยพระเมืองแก้วพระราชบิดาของพระเมืองเกษเกล้าครองเมืองเชียงใหม่)
- พ.ศ. ๒๐๘๑ หรือ ๒๐๘๒ เริ่มรัชสมัยพระไชยเชษฐาธิราช พระไชยเชษฐาเป็นโอรสพระเจ้าโพธิสาลราช กับพระราชบิดาเมืองเชียงใหม่ และได้ครองราชย์ที่เมืองเชียงใหม่ชั่วคราวระยะหนึ่ง เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๘๕ ครั้นเมื่อพระเจ้าโพธิสาลราช

^{๑๖} ความเห็นของ สีลา วีระวงษ์ ราชบัณฑิตลาว

^{๑๗} กะขวงสีกสาทิกานลาว, พงศาวดารลาว (ประเทศลาว, ไม่ปรากฏโรงพิมพ์ ๒๕๐๐), หน้า ๕๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕

สิ้นพระชนม์ ก็สัจจกลับลานช้างพร้อมกับได้นำพระแก้วมรกต พระแครงคำ และคัมภีร์พุทธศาสนามาด้วย ในช่วงระยะนี้พม่าเริ่มแผ่อำนาจมาสู่อาณาจักร ลานนาไทย และลานช้าง ยึดเมืองเชียงใหม่ได้ และรุกรานลานช้าง พระเจ้าไชยเชษฐาฯ หายสาบสูญไประหว่างทำสงครามกับพม่าเมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๔^{๒๐}

- พ.ศ. ๒๑๑๔ ถึง พ.ศ. ๒๑๓๖ เป็นระยะที่พม่าเข้ายึดครองลานช้าง มีการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองอยู่เนือง ๆ เป็นระยะเวลาสั้น ๆ ไม่มีเหตุการณ์ทางด้านการเมืองในภาคอีสานของไทย และแผ่นดินว่างกษัตริย์ในบางครั้งตามที่ปรากฏอยู่ในพงศาวดารลาวนั้น

๒.๒ อาณาจักรลานช้างสมัยที่ ๒ (พ.ศ. ๒๑๓๖ - ๒๒๓๔) เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๑๓๖ คือสมัยที่อำนาจพม่าหดไปจากลานช้าง และลานช้าง เลือกลงออกทางด่านการเมืองใหม่ เมื่อเห็นว่าการกรุงศรีอยุธยาช่วยการนำของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ขับไล่อำนาจของพม่าออกจากดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และเข้ายึดเชียงใหม่ (ลานนา) ไว้ชั่วขณะหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันได้แผ่อำนาจขับไล่เขมรออกจากพระนครหลวงไปตั้งที่เมืองตะแวก อาณาจักรลานช้างโดยการนำของพระเจ้าธรรมิกราช ได้หาทางออกที่ดี กล่าวคือไคส่งราชทูตนำเครื่องบรรณาการมารวมพร้อมนอังก์กรุงศรีอยุธยา เมื่อปี พ.ศ. ๒๑๓๖ ในรัชสมัยพระเจ้าธรรมิกราช (พ.ศ. ๒๑๓๔ - ๒๑๓๕) ในพงศาวดารลาวว่าครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๑๑๑ - ๒๑๒๕) เหตุการณ์จากสมัยพระเจ้าธรรมิกราชเป็นต้นมาไม่มีเหตุการณ์ใด ๆ ที่น่าสนใจ จนถึงสมัยพระเจ้าสุริยวงศา (พ.ศ. ๒๑๖๖ - ๒๑๖๘) ได้มีการฟื้นฟูวรรณกรรมลานช้างกันอย่างจริงจัง และฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเช่นบูรณพระธาตุพนม หลังจากนั้นจนถึงสมัยแยกเป็น ๓ อาณาจักรเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๒๓๔ หรือ พ.ศ. ๒๒๔๑^{๒๑}

^{๑๙} พ.อ. หลวงวิจิตรวาทการ, เรื่องเดิมหน้า ๑๔๑

^{๒๐} กะชวงสี่กัศาทิกานลาว เรื่องเดิม หน้า ๑๑๓

^{๒๑} พ.อ. หลวงวิจิตรวาทการ เรื่องเดิม หน้า ๑๔๔ - ๑๔๕

^{๒๒} พงศาวดารลานช้างให้ศักราชไว้ไม่แน่ชัด เขาใจว่าคงอยู่ระหว่างที่บ้านเมืองยังสับสนในการแย่งชิงความเป็นใหญ่กัน

เหตุการณ์สำคัญในช่วงนี้ไม่มีเหตุการณ์ที่น่าจะกล่าวถึง นอกจากที่โดยมากมาไว้วางตนนั้นแล้ว และอีกประการหนึ่งการ เรียบเรียงพงศาวดารลาวตอนนี้ดูเหมือนยังสับสนอยู่มาก โดยเฉพาะศักราช และพระนามของกษัตริย์ มีเอกสารหลายฉบับที่ไม่ได้กล่าวถึงพระนามของกษัตริย์เพียงแต่กล่าวว่าไม่ปรากฏพระนาม แต่อย่างไรก็ตามทุกฉบับจะมุ่งมาที่กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ พระเจ้าธรรมิกราช กับ พระสุริยวงศาและได้กล่าว กรณียกิจสอดคล้องต่อกัน ศักราชอาจจะผิดกันบ้างแต่ก็ไม่ห่างกันนัก เหตุการณ์ที่จะต้อง เน้นในตอนท้ายก็คือสมัย เมื่อสิ้นรัชกาลของพระเจ้าสุริยวงศาแล้ว มีการแย่งราชสมบัติกันระหว่าง เจ้าพระวงศ์ จนต้องกราบทูลมายังกรุงศรีอยุธยาสมัยพระเพทราชา พระเพทราชาได้ทรง ใกล้เคียง ประนีประนอม คือให้แต่ละเมืองปกครองกันเองโดยไม่ต้องขึ้นซึ่งกันและกัน และให้อยู่ในความ ดูแลของกรุงศรีอยุธยา เป็นเหตุให้อาณาจักรลานช้างแยกเป็น ๓ อาณาจักร คือ

- ๑) อาณาจักรหลวงพระบาง
- ๒) อาณาจักรเวียงจันทน์
- ๓) อาณาจักรจำปาศักดิ์

๒.๓ อาณาจักรลานช้างสมัยที่ ๓ (พ.ศ. ๒๒๖๘ - ๒๓๖๘) นับตั้งแต่ลานช้างแยกเป็น ๓ อาณาจักรเป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. ๒๓๖๘ (กบฏเจ้าอนุวงศ์) เหตุการณ์ในพงศาวดารลาวส่วนใหญ่ จะเป็นเรื่องราวทางคานส์สันติวงศ์ และรบทัพจับศึก ซึ่งไม่มีเหตุการณ์ที่เจริญรุ่งเรืองทางคานส์ศิลป วัฒนธรรมแ่อย่างไร และประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยถึงแม้ว่าบางส่วนยังผูกพันทาง คานส์การเมืองกับอาณาจักรลานช้างทั้ง ๓ อยู่ แต่หลายเมืองได้ขึ้นตรงกับนครราชสีมา (ส่วนใหญ่เป็น เหตุการณ์หลังสมัยกรุงธนบุรี)

อาณาจักรทั้งสามสมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมามีความใกล้ชิดกับราชธานีไทยเป็นอันมาก และ เจ้านายลาวหลายพระองค์ได้เจริญเติบโตในเมืองไทย เช่น เจ้าอนุวงศ์ แห่งเวียงจันทน์ และเจ้านาย ของเมืองจำปาศักดิ์ มีความใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ อย่างมาก ส่วนหลวงพระบางถึงแม้ว่าไม่มีการขัดแย้ง แต่ก็ไม่ค่อยจะใกล้ชิดเหมือนจำปาศักดิ์

ในช่วงระยะสมัยที่อาณาจักรลานช้างแยกออกเป็น ๓ อาณาจักรนั้น อาณาจักรเวียงจันทน์ ดูเหมือนว่าจะมีบทบาททางการเมือง เกี่ยวข้องกับราชธานีไทยมากกว่าอาณาจักรอื่น ๆ ส่วนอาณาจักรนครจำปาศักดิ์มีความใกล้ชิดกับราชธานีไทยมากกว่าอาณาจักรอื่น ๆ กล่าวคือเริ่มตั้งแต่สมัยเกิดกบฏเชียงแก้วเขายึดเมืองนครจำปาศักดิ์ พ.ศ. ๒๓๓๘^{๒๓} ท้าวฝ่ายหรือท้าวฝ่ายหนามูตร เจ้าเมืองยโสธร กับเจ้าเมืองอุบลฯ (ท้าวคำผง) ยกทัพไปปราบกบฏเมืองจำปาศักดิ์ได้สำเร็จ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวฝ่ายหน้าเป็นเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ ทรงพระนามว่า พระวิชัยราชขัตติยวงศา ครองเมืองนครจำปาศักดิ์ และเจ้าหนามอ้อยโอรสได้ครองราชย์ต่อมา ภายหลังเกิดกรณีกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง เมื่อปราบกบฏได้แล้วโปรดเกล้าฯ ให้ราชบุตร (โย) โอรสเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ครองเมืองนครจำปาศักดิ์แทน เมื่อราวปี พ.ศ. ๒๓๕๒^{๒๔} หลังจากนั้นเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ก็เกิดขึ้น

อาณาจักรเวียงจันทน์มีบทบาทการเมืองการสงครามมากกว่าอาณาจักรอื่น ๆ กล่าวคือในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้มีการตีเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งอยู่ในสมัยพระเจ้าสิริบุญสาร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๒ และได้มีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีก ๒ องค์คือ พระเจ้านันทเสนขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ และพระเจ้าอินทวงศ์ครองราชย์ต่อเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๘ ครั้นต่อมาราว พ.ศ. ๒๓๔๗^{๒๕} เจ้าอนุวงศ์ขึ้นครองราชย์เมืองเวียงจันทน์ต่อมาและได้เกิดกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๘

ส่วนอาณาจักรหลวงพระบางนั้นจากการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ลานช้างแล้ว ปรากฏว่ามีบทบาทเกี่ยวข้องกับราชธานีไทยทางการเมืองเมืองน้อย และหลวงพระบาง เลือกลงทางที่จะอยู่อย่างสันติกับราชธานีไทยมากกว่าอาณาจักรเวียงจันทน์ ฉะนั้นจึงไม่มีเหตุการณ์ที่น่าจะกล่าวถึง

---

^{๒๓} กะขวงสีกสาทิกาน (ลาว) พงสาวดารลาว (ประเทศลาว : ไม่ปรากฏโรงพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๐๐) หน้า ๒๕๕

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๕๔

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๓๘